

Qələbə – 74

– *Elxan müəllim, İkinci dünya müharibəsində şücaət göstərmiş bir çox partizanların həyat və fəaliyyəti uzun müddət kölgədə qalıb. Yalnız Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra müxtəlif araşdırmalar nəticəsində onların bir qismi haqqında məlumatlar üzə çıxdı. Bəs hollandların “Medo” deyə haqqında bu gün də ehtiramla danışdıqları azərbaycanlı Məmməd Məmmədovun taleyini necə üzə çıxardınız?*

xanımdan soruşdum ki, burada İkinci dünya müharibəsində döyüşmüş bir azərbaycanlı döyüşçünün məzarı var, adı Məmməddir. Xanım “Medo?” – deyər mənəndən soruşdu. “Yəqin ki, elə o, olar” – deyər cavab verdim. Öyrəndim ki, holland xanımın, ümumiyyətlə, hollandların “Medo” adlandırdığı azərbaycanlı Məmməd kilsə məzarlığında dəfn edilmiş. Deyilən məzarlığa yollandım. Orada axtarış aparmaq çətin idi. Məzarlıqda bir xanıma rast gəldim. O, axtardığı

danışdı. Hətta Holland Kral ailəsinin atasına təqdim etdiyi ordeni, onun Azərbaycanın Zaqatala rayonunda yaşayan ailəsi ilə məktublaşmasını, şəkillərini, onda olan bütün materialları göstərdi.

Bu görüşdən sonra həmin məlumatlar əsasında Məmməd Məmmədov haqqında xəbər və məqalələr yazaraq mətbuatda yayımladım. Bununla da Azərbaycan ictimaiyyəti Hollandiya tarixində ehtiramla anılan həmyerlimizdən xəbər tutdu. Nənsi və ailəsi ilə tanışlığımızdan sonra Azərbaycan səfirliyi olaraq, onunla əlaqələr yarandı, Nənsini Hollandiyadakı Azərbaycan İcması

seçilib. Aydın məsələdir ki, fəxri vətəndaşlıq hər adama verilmir. Bu, həmyerlimizin nümunəvi fəaliyyətini, onun holland xalqı qarşısındakı xidmətlərinin nəticəsidir. Bu gün həmin şəhərdə Məmməd Məmmədov adına küçə və onun abidəsi var.

– *Məmməd Məmmədovun müharibə dövründəki hərbi fəaliyyəti, şücaəti nədən ibarət olub?*

– Məmməd Məmmədov 1923-cü ildə Zaqatala rayonunun Muğanlı kəndində dünyaya göz açdı. Müharibənin ilk günlərində cəbhəyə yollanan Məmməd 1942-ci ildə Ukraynanın Donetsk şəhəri

də fəaliyyətdədir və Osterveykin yaxınlığındakı meşədə yerləşir. Hazırda məktəbin binası üzərində Məmməd Məmmədovun adı həkk olunmuş baryefi var.

Məmməd Məmmədov həm də Nevelo şəhərinin uşaq futbol klubunun məşqçisi kimi fəaliyyət göstərib. Odu ki, müharibə dövründə olduğu kimi, müharibədən sonra da o, əhalinin sevgi və rəğbətini qazanmışdı. Hətta danışıqlar ki, dəmir yolu ilə səyahət edən sərnəşinlər Osterveykdən keçəndə “Bura hansı şəhərdir, “Medo” burada şəhərdir? O zaman biz yaşayış düşürlük” deyirlərmiş. Yəni, həmyerlimiz öz

“Medo” – Hollandiyanın azərbaycanlı qəhrəmanı

– İkinci dünya müharibəsi zamanı əmim Ağakərim Ələsgərov da cəbhəyə yollananlar arasında idi. O, 1945-ci il mayın 1-də İtaliyada şəhid olmuş, Triyest şəhərində dəfn edilmişdi. Əmimin adı 1943-cü ildə “Vətən müharibəsi” ordeninə təqdim edilmişdi. Lakin onun döyüşdə yaralanıb əsir düşməsi ordeni almasına mane olmuşdu. Onunla birgə faşist Almaniyası bir qrup azərbaycanlı legioneri İtaliyaya göndərmişdi. Uzun müddət araşdırmalar nəticəsində onun məzarını tapmışam. Yəni partizanlarla, İkinci dünya müharibəsində şəhid olmuş həmyerlimizlərimizin taleyi ilə maraqlanmağım da elə buradan başladı. Odu ki, Xarici İşlər Nazirliyinin əməkdaşı kimi Azərbaycanın Hollandiyadakı səfirliyində çalışarkən əmimin məzarını tapa bildim. Bu axtarışın davamı olaraq, bir dəfə Hollandiyada yaşayan, əslən Şəkiddən olan Kamran adlı azərbaycanlı həmyerlimiz mənə dedi ki, bir azərbaycanlı İkinci dünya müharibəsində Hollandiyanın xilas

ğım məzarı tapmaqda mənə kömək etdi. Məzarı göstərdi. Məmməd Məmmədov və həyat yoldaşı bir məzarda dəfn edilmişdi.

Təşəkkür etdim və bu xanım söhbət zamanı dedi ki, bu ailə ilə qohumdur. İlk baxışda təəccüblənsəm də, məlum oldu ki, Məmməd Məmmədovun həyat yoldaşı tərəfdən qohumdur və məni digər qohumu ilə tanıyır. Onun evinə apardı. Həmin qohum dedi ki, “Medo”nun qəsəbədə bir qızı var. Təbii ki, sonra biləcəydik ki, bizim Məmməd qızına öz anasının adını qoyub: Nənəxanım – Nənsi. Nənəxanımın (Nənsi Doomen) əlaqə nömrəsini alıb zəng etdim. Hər şeyi ətraflı izah etdim. Azərbaycan səfirliyinin onun atası ilə maraqlandığını və bununla bağlı araşdırma apardığını dedim. Nənsi İngiltərədə idi, qayıdandan sonra bu haqda danışıcağımı bildirdi. Məzarın üstündə Məmmədin ölüm günü – 9 yanvar yazılmışdı. Fikirləşdim ki, elə Nənsi yanvarın 9-da – atasının anım günündə mütəlləq gələr. Həmin

Bəşəriyyət tarixində dərin izlər buraxmış II Dünya müharibəsi, eləcə də faşizmə qarşı mübarizə Azərbaycan xalqının taleyində və tarixində dərin izlər qoydu. Hər kəs kimi, yüz minlərlə azərbaycanlı da cəbhəyə yollanaraq, bu savaşa canı, qanı ilə döyüşdü, igidlik və qəhrəmanlıqlar göstərdi. Onlar arasında Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülməklə də oldu, şəhid olan da, əsir düşən də. Elə azərbaycanlı əsgərlər də oldu ki, onlar faşist əsirliyində olsalar da, oradan qaça bilmiş, dağlara, meşələrə çəkilib partizan hərəkatına qoşulmuşdular. Düzdür, sonra həmin azərbaycanlıların bir çoxu sovet dövründə öz vətənlərinə geri qayıda bilmədilər. Çünki düşməne əsir düşmüş insanlar burada heç də xoş sözlə qarşılanmazdı. Odu ki, yüzlərlə partizan müharibədən sonra elə Avropada qalmağa məcbur oldu. Onların sonrakı taleləri də kölgədə qaldı. Ancaq onlar ömürlərinin sonlarına kimi, öz vətənlərinə sevgilərini, milli varlıqlarını qoruyub saxladılar. Vətəndən uzaq olsalar da, öz qəhrəmanlıq və nümunəvi vətəndaş olmaları ilə Azərbaycanın adını uca tutdular. Elə haqqında danışacağımız igid azərbaycanlı partizan, Hollandiya Müqavimət Hərəkatının üzvü, “Cəngavər” titulu almış Məmməd Məmmədov kimi. Bu qəhrəman azərbaycanlının tanılmasında “Baku International Policy and Security Network” ekspert qrupunun rəhbəri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elxan Ələsgərovun rolu böyükdür. Odu ki, elə Elxan müəllimlə söhbət edərək Hollandiya Müqavimət Hərəkatının fəallarından olan həmyerlimiz, “Medo” ləqəbli Məmməd Məmmədovun həyat və döyüş yolu ilə oxucuları yaxından tanış etmək istədik.

Niderland Krallığının naziri Gerardus Lirs, Osterveyk şəhərinin bələdiyyəsi Hans Yansen, Azərbaycan Respublikasının Niderland Krallığındakı səfiri Fuad İsgəndərov və Zaqatala Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Mübariz Əhmədov “Medo” abidəsinin açılışı zamanı. 26 iyun 2012-ci il

edilməsində qəhrəmanlıq göstərib, adı Məmməddir, ondan danışıqlar.

Bu barədə o vaxtkı səfirimiz Fuad İsgəndərova məlumat verdim, o da bunu ətraflı araşdırmağı tapşırırdı. Beləliklə, mən həmyerlimiz barədə axtarışa başladım. 2010-cu il yanvarın 1-i idi. Osterveyk şəhərində gəldim. Bu şəhəri hollandlar “Rabandt vilayətinin mirvarisi” adlandırırlar. Şəhərə ilk səfərim həyat yoldaşım Elnarə xanımla baş tutub. Şəhərdə elə ilk dayanacaqda bir

gün üçün səfirlik adından əklil təşkil etdik, həyat yoldaşım Elnarə xanımın təklifi ilə Niderlandda yaşayan azərbaycanlı jurnalist Elnaz xanıma da dəvət etdik ki, işıqlandırsın. Bir neçə nəfərlik heyətlə həmin şəhərə gəldik. Nənsi xanımla bu dəfə üz-üzə görüşdük, ailəsi ilə tanış oldum. Bizi evə dəvət etdi. Nəhayət ki, həmyerlimiz Məmməd Məmmədovun həyat hekayəsini – atasının müharibədən sonra – həyatını qızı Nənsi bizzə ətraflı

ilə tanış etdim. 28 May Azərbaycan Respublika Günü münasibətilə təşkil edilmiş təntənəli tədbirə Nənsi xanıma dəvət etdik. Ondan xahiş etdim ki, gələrkən atasının ordenini də taxsın. Sonradan həyat yoldaşım Elnarə xanıma Nənəxanıma ilk Azərbaycan dili dərslərini verib, ona bacılıq edib. Bu, əlbəttə ki, ilk mərhələ idi.

Daha sonra sənədlərlə tanışlıq nəticəsində gördüm ki, Məmməd Məmmədov həm də yaşadığı Osterveyk şəhərinin ilk fəxri vətəndaşı

ətrafındakı döyüşlərdə əsir götürülür, bir qrup həmyerlimizlə Hollandiyanın Osterveyk şəhərinə göndərilir. Lakin tale elə gətirir ki, Məmməd əsir düşməsindən qaça bilir və holland partizanlarına qoşulur, onlar arasında “Medo” ləqəbi ilə tanınır. Hollandiya Müqavimət Hərəkatının fəal üzvlərindən biri kimi, ölkənin azadlığı uğrunda şimali Barbant meşələrində igidliklər göstərir. Yerli hakimiyyət orqanlarının ona verdiyi arayışın sürətində bildirilir ki, hər kəs Məmməd Məmmədovu görərsə, ona hər cür yardım etməlidir, onun Hollandiya qarşısında böyük xidmətləri var. Bu arayış Məmmədin sağ-salamat fəaliyyət göstərə bilməsi üçün vacib idi. Adətən, döyüşlərdə nələr etdiyindən heç vaxt danışmazmış. Müharibədən sonra o, sevdiyi Mariya ilə ailə qurur və onların bir qızı olur. Məmməd daha sonra 1946-cı ildən başlayaraq, uzun müddət “Wed” ayaqqabı fabrikasında işləyir. Meşə yaxınlığında yerləşən Osterveyk qəsəbəsinin əhalisi o illərdə canavarların hücumlarından çox əziyyət çəkirdi. Vəhşi heyvanların çoxalması camaata təhlükə yaradırdı. Bunu görən “Medo” insanları qorumaq üçün itlərə təlim verməyə başlayır. Məhz Məmmədin bu hərəkatı sayəsində sakinlər evlərində rahat yata bilirdilər. Sonra “Medo” yaratdığı təlim mərkəzini daha da təkmilləşdirərək onu polis itlərinin yetişdirildiyi mərkəzə çevirir. 1956-cı ildə əsası qoyulmuş “Həmişə hazıram” (“Altijd paraat”) polis itlərinin təlimi ilə məşğul olan mərkəz indi

nümunəviliyi ilə yaşadığı şəhərdə əmin-amanlığın bərpasına öz töhfəsini vermişdi. Bunun nəticəsidir ki, Məmməd, həmçinin göstərdiyi qəhrəmanlıq və müharibədən sonrakı işlərdəki xidmətlərinə görə Niderland Krallığı tərəfindən ən yüksək hərbi ordenlə – “Oranc-Nassau-Kral Ailəsinin Cəngavəri” ordeni ilə, həmçinin “Müqavimət döyüşçüsü” və “Sədaqətli xidmət” medalları ilə təltif edilmişdi.

– *Həmin şəhərdə Məmməd Məmmədov adına küçə və abidənin olması fəxr edilsə haldır.*

– Elədir. Məmmədin ailəsi ilə tanışlıqdan sonra mən həmin şəhərin rəsmi şəxsləri ilə də əlaqə yaratdım. Osterveyk şəhərinin meri Hans Yansenlə görüşdüm, Məmməd Məmmədov və ölkəmizlə bağlı ətraflı məlumat verdim. Bildirdim ki, dövlətimiz Məmmədin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün heykəl ucaltmaq istəyir. Həmin görüşdə mənim məlumat verdi ki, bu yaxınlarda parkın açılışı olacaq, parka Məmməd Məmmədovun adı verilib. Lakin parkın açılışı uzun çəkəcəyindən biz ona abidə qoymaq istəyimizi bildirdəndə Hans Yansen cavabında: “Abidəni siz niyə qoyursuz? Biz ona özümüz abidə ucaldacağıq. Çünki o, bizim fəxri vətəndaşımız olub.” – dedi.

Məmməd Məmmədovla bağlı arxiv məlumatlarını əldə etmək üçün, təbii ki, Hollandiya arxivlərinə üz tutmaq lazım idi. Bu işdə Məmmədin qızı Nənəxanıma bizzə çox kömək etdi. Bu axtarışların nəticəsi olaraq,

Holland mətbuatında “Medo” və silahdaşı Ələkbər Əliyev haqqında dərc olunmuş məqalə.

mənə 22 azərbaycanlı əsirin siyahısını təqdim elədi. O dövrə faşist Almaniyası əsir düşmüş azərbaycanlı əsgərlərdən legionerlər və fəhlə batalyonları yaradırdı. İyirmi iki nəfər əsir nəzərə alınaraq ibarət taqım isə Osterveyk şəhərinə göndərilmişdi. Normandiyağa gedən bütün yollar, xüsusilə də dəmir yolu buradan keçirdi. Sonrakı araşdırmalar nəticəsində onlarla bağlı fotolar əldə etdim. İkinci dünya müharibəsində şahidi olmuş və bilavasitə həmin həmyerlimizimi görmüş Mariya adlı xanıma tapdım, onunla söhbətləşdim.

– *Maraqlıdır, Mariya xanım nə danışdı sizə?*

– Mariya xanım İkinci dünya müharibəsində almanların idarəsində katiblikdə işləmişdi və bütün azərbaycanlıları tanıyırdı. Onun sözlərinə görə, o dövrdə vəziyyət çətin idi, aclıq və səfalət hökm sürürdü. Bəziləri azərbaycanlıları evlərində yedirdirdilər. Mariya deyirdi ki, Qubadan olan Famil çox mərd oğlan idi. Məmmədi isə orada hamı tanıyırdı. Mariya o dövrdə çox şeylərin şahidi olmuşdu. Odu ki, ondan xahiş etdim ki, o dövrlə bağlı nə bilirsə, qələmə alsın. O, yaxşı qələmə olan bir qadın idi. Öz xatirələrini holland dilində 44 səhifəlik həcmdə yazaraq mənə təqdim etdi. Bu xatirələr “İtkin zaman” kitabımda öz əksini tapıb. Mariya xanım deyirdi ki, müharibənin sonuna yaxın Məmməd məşəyo sığınmalı olmuşdu. Çünki Amerika ordusu gəlir, faşist qüvvələrini məhv edir, güllələyirdi. Mariya velosipedlə ona yemək aparırdı. Qızı Nənsiyə danışdığına görə, o zaman bir çox azərbaycanlı aclıqdan ölüb, ya da vəhşi heyvanların qurbanı olub. Hərbi əsirlərin bir qismini ABS qüvvələri SSRİ-yə təhvil verib, bəzilərini güllələyiblər. Sovet hökumətinə təhvil verilmiş əsirlər də ya öldürülüb, ya da həbsə salınıblar. Çünki Stalinin fikrincə, onlar “vətən xaini” idilər. Həmin 22 nəfərdən yalnız ikisi sağ qalmışdı; onlardan biri Bakının Bülbülə kəndindən olan Ələkbər, digəri isə Zaqataladan olan

Söhbətlaşdı: Əfsanə BAYRAMQIZI, Elşən AĞALAR (foto) “Xalq qəzeti”